

ศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยสมุปบาทในคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทา

An Analytical Study of Paṭiccasamuppāda in

Nibbāna-Gāminīpaṭipadā

¹พระมหาไพโรจน์ ญาณกุสโล และ ²พระวินัยธรรกานต์ กาญจนโน

¹Phramaha Pairod Yanakusalo and ²Phra Vinayatharakant Kanchano

¹วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Palisuksa Phutthakos Campus, Nakhon Pathom, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²ที่พัทธสงฆ์ถ้ำตันเกด เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี

²Tham Ton Ket Monastery, Ko Sichang, Chonburi Province

¹Corresponding Author's Email: maharayong@gmail.com

Received: August 22, 2024; **Revised:** December 16, 2024; **Accepted:** December 16, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) วิเคราะห์คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทาในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง จำนวนภาษา 2) การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทาตอนว่าด้วยปัจจัยสมุปบาท จากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย 3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทาว่าด้วยปัจจัยสมุปบาทที่มีต่อการศึกษาและการปฏิบัติสมถะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย เป็นงานวิจัยด้านเอกสาร เชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า 1) คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทาในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง จำนวนภาษา ได้แก่ พระภิกษุทันตะ อาจิณเถระ พระเถระชาวพม่า ผู้เรียบเรียงคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทา ได้รวบรวมเนื้อหาของคัมภีร์ออกเป็น 9 ภาค มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักการ ปฏิบัติสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน 2) การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทาตอนว่าด้วยปัจจัยสมุปบาทจาก ภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย ผู้วิจัยแปลต้นฉบับจากภาษาพม่าเป็น ภาษาไทยแบบอักษรต่ออักษร เพื่อคงเนื้อหาให้เกิดความสมบูรณ์และเทียบเคียงเนื้อหาเกี่ยวกับคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่ง แต่งโดยพระพุทธโฆสาจารย์ 3) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทาว่าด้วยปัจจัยสมุปบาทที่มีต่อ การศึกษาและการปฏิบัติสมถะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทาเป็นคัมภีร์ที่เขียน อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาท่าน ผู้รวบรวมเรียบเรียงเขียนให้มีโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อน เช่น มีบท มาติกาหรืออุเทศ มีอรัมภบท มีนิทเทศ มีอุททหรณประกอบ และมีบทสรุปนิคมกถาที่ชัดเจน หนังสือ ปัจจัยสมุปบาทใช้กัณฑ์หรือตอนเป็นโครงสร้างใหญ่ ด้วยการประมวลลักษณะของบทธรรมที่มีเนื้อหาแนวทาง เพื่อการปฏิบัติธรรมทั้งสมถะและวิปัสสนาที่จะนำพาผู้ปฏิบัติเข้าสู่การบรรลุถึงซึ่งพระนิพพานด้วยกันทั้งสิ้นได้

คำสำคัญ: คัมภีร์นิพพานคามินีปฎิปปทา; การแปล; สมถกรรมฐาน; วิปัสสนากรรมฐาน

Abstract

This research article has the objective 1) Analyze the Nibbana Kaminipatipatha text in terms of its author's history, structure, content, style, and language. 2) Transliterate the section on dependent origination from Burmese script Pali into Thai script Pali, and then translate it into Thai. 3) Analyze the value of the Nibbana Kaminipatipatha section on dependent origination for the study and practice of samatha and vipassana meditation in Thai society. This is a qualitative document-based research. The research results found that 1) The Nibbana-kamini-patipatha Commentary: A Comprehensive Analysis This study delves into the Nibbana-kamini-patipatha commentary, examining its author, structure, content, and stylistic features. Authored by the Burmese monk, Bhaddanta Acinna Thera, the commentary is divided into nine sections, aligning with the principles of both samatha and vipassana meditation. 2) Translation and Analysis of the Dependent Origination Section This research involves translating the section on dependent origination from the Nibbana-kamini-patipatha commentary, originally written in Burmese script, into Thai script and then into Thai prose. The researcher adopted a literal translation approach to preserve the original meaning and facilitate comparison with the Visuddhimagga, a renowned commentary by Buddhaghosa. 3) The Value of the Nibbana-kamini-patipatha for Meditation Practice This study assesses the significance of the Nibbana-kamini-patipatha, particularly its section on dependent origination, for meditation practice in Thai society. The commentary is structured in a clear and accessible manner, with features such as introductory verses, main body, examples, and concluding summaries. Its focus on both samatha and vipassana meditation techniques makes it a valuable resource for those seeking to attain Nibbana.

Keywords: Nibbāna Gāmini Pathipathā; Translation; Samatha; Vipassana

บทนำ

ปริยัติศาสนาคือการศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ (พระราชบัญญัติการศึกษาปริยัติธรรม, 2562) ประกอบด้วย คัมภีร์พระไตรปิฎกคือคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา คัมภีร์อรรถกถาคือคัมภีร์อธิบายข้อความในพระไตรปิฎก คัมภีร์ฎีกาคือคัมภีร์รองอรรถกถาหมายเอามูลฎีกา ฎีกาเดิมหรือปุราณฎีกา อนุฎีกาคือฎีกาเพิ่มเติมภายหลังหรือภินวฎีกาหรือฎีกาใหม่ มรฺคคือคัมภีร์ปรับปรุงใหม่ให้มีรสหวานปานน้ำผึ้ง กนิษฐคันถะคือคัมภีร์นี้วก้อยแบ่งเป็นอรรถกถาณวก้อยและฎีกาณวก้อย คณฺฐคือคัมภีร์นอกสายพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา มรฺค กนิษฐคันถะ (คัมภีร์บาลี, ไวยากรณ์, โภธิวงสะ, มหาวงสะ, ปทานุกรมบาลี เป็นต้น) และโยชนาคือคัมภีร์แสดงการสร้างประโยคและแปลความหมาย (ทรงวิทย์ แก้วศรี, 2532)

คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติพา แต่งโดยพระเถระชาวเมียนมาร์ ชื่อว่า “ผาอ็อกต้อยะสยาดอ” เป็นพระเถระที่มีความเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ซึ่งเป็นตำราสำคัญทางพระพุทธศาสนา ผู้มีประสบการณ์การสอนวิปัสสนาทั้งในและต่างประเทศ มีประสบการณ์ทางด้านการสอนการเผยแผ่การปฏิบัติธรรมอย่างเชี่ยวชาญสามารถสื่อสารและตอบปัญหาทางธรรมโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาได้อย่างเข้าใจ ได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาจากประสบการณ์ความรู้ความเข้าใจที่ละเอียดลึกซึ้งเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 30 ปี ได้มีการตีพิมพ์คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติพาครั้งแรกเป็นเอกสารแยก ๆ จนกระทั่งปี พ.ศ.2553 ได้มีการจัดพิมพ์รวมเล่มเป็นคัมภีร์เล่มใหญ่ขึ้นเป็นครั้งที่หนึ่งในประเทศสิงคโปร์

และมีการเผยแพร่ทั้งภายในประเทศเมียนมาร์และต่างประเทศมาอย่างแพร่หลายโดยมีการตั้งชื่อว่า “คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติปา”

คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติปา มีลักษณะการแสดงเนื้อหาเรื่องของการปฏิบัติธรรมต่างๆ ประารถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมอันเป็นแนวทางแห่งการบรรลุถึงซึ่งพระนิพพานโดยมีการนำเสนอวิธีการ หลักธรรม สภาวธรรม อย่างละเอียด มีบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ประกอบ ตอนท้ายสรุปว่า อาศัยหลักธรรมแนวทางการปฏิบัติธรรมนั้น ๆ พระศาสดาได้ตรัสถึงการบรรลุธรรมแต่ละขั้นๆ นั้นด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมนั้นๆ อย่างเคร่งครัดถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์ แล้วจบลงด้วยการอธิบายบทที่ผู้รจนาคือต้องการอธิบายเพิ่ม ให้กระจ่างด้วยมติของผู้รจนา เรียกชื่อในวงการศึกษาคัมภีร์ปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยว่า “แก้อรรถ” คือขยายความหลักธรรมต่างๆ ให้กระจ่างขึ้น ลงท้ายสรุปว่า พระเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกประการมีผู้ได้รับประโยชน์โดยการบรรลุผลมรรคผลจำนวนมาก ตามอรรถาธิบายตามเหตุตามปัจจัย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 9 ภาค คือ ภาคที่ 1 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ก.) ภาคที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ข.) ภาคที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง รูปกรรมฐาน ธาตุกรรมฐาน ภาคที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง นามกรรมฐาน ภาคที่ 5 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปัจจุสมุปบาท (ตอน ก.) ภาคที่ 6 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปัจจุสมุปบาท (ตอน ข.) ภาคที่ 7 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิฐานปัจจัยยี่สิบสี่ ภาคที่ 8 มีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะกิจตูกะ ภาคที่ 9 มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน (พระภักทันตะ อาจิณณเถระ, 2554)

ปัจจุสมุปบาทธรรมเป็นสภาวธรรมที่ดับกิเลสแล้ว 3 อย่าง คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กัมมวิภว 2 อย่าง คือ กัมมภาวะ สังขาร และวิปากวิภว 8 อย่าง คือ อุปัตติภาวะ วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ขาติ ชรามรณะ ลงจนหมดสิ้นดังบาลีที่กล่าวว่า “ ติณ วิญญานี เทว มุลานี จ เวทิตพพานิ” หากกระทำได้อย่างถูกต้องและตรงกับพุทธประสงค์อย่างแท้จริงก็ด้วยความรู้ความเข้าใจ และการรู้แจ้งในปัจจุสมุปบาทเป็นพื้นฐานสำคัญ สมดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า "ผู้ใดเห็นปัจจุสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม" และ "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา(ตถาคต)" ปัจจุสมุปบาท เป็นอริยญาณธรรมผู้ที่มีความเข้าใจถึงความเป็นไปของปัจจุสมุปบาท ย่อมเข้าถึงปัจจัยปรัชญาณอันเป็นกัขาวิตรณวิสุทธิโดยตรง ส่วนการเข้าถึงนามรูปปรัชญาณอันเป็นทัญญูวิสุทธินั้นก็เพราะผู้ที่ปัจจุสมุปบาทและปฏิฐานนั้นก็ต้องรู้รูปนามเป็นอย่างดีแน่นอน ด้วยเหตุนี้ นามรูปปรัชญาณ อันเป็นทัญญูวิสุทธิจึงสงเคราะห์สำเร็จไปด้วย ผู้ที่ได้ปฏิบัติจนได้สำเร็จเป็นพระอริยะพ้นจากวิภวทุกข์ได้นั้นก็จะไม่รูถึงความเป็นไปของรูปนามตามปัจจุสมุปบาท หรือปฏิฐานโดยภาวนามยีนนั้นย่อมไม่มีเลย แต่ผู้รู้ทั้ง 2 นั้น มีได้แต่เฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว พระอริยะบุคคลทั้งหลายตลอดจนพระปัจเจกพุทธเจ้า ย่อมรู้ความเป็นไปของรูปนามโดยภาวนามยิ ตามนัยแห่งปัจจุสมุปบาทนัยเดียว (พระภักทันตะ อาจิณณเถระ, 2554)

ความสำคัญยิ่งของปัจจุสมุปบาทอีกประการหนึ่ง คือ เป็นอริยญาณธรรม (ธรรมอันประเสริฐที่ควรรู้) และเพราะไม่รู้ ไม่แจ้งไม่แทงตลอดในปัจจุสมุปบาท จึงทำให้จิตของหมู่สัตว์เป็นเหมือนกลุ่มด้ายเหมือนหลู่ามุงกระต่ายและหลู่าปล้องอันพันกันยุ่งเหยิง ย่อมไม่สามารถที่จะลวงพ้นอบาย(ความเสื่อม) ทุกคติ(ภพภูมิอันไม่ดี มีแต่ทุกข์) วินิบาต(ถิ่นที่มีแต่ทุกข์และการถูกลงโทษ) และสังสารวัฏฏ (การเวียนว่ายตายเกิด) ไปได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่อง คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ การปริวรรตจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติในส่วนปฏิจกสมุปปาท อันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษา และการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์และประชาชนที่สนใจการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนาภาวนาอย่างไพศาลทั้งในปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. วิเคราะห์คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่งสำนวนภาษาเป็นอย่างไร
2. การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทยเป็นอย่างไร
3. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติจากต้นฉบับปฏิจกสมุปปาทที่มีต่อการศึกษา และการปฏิบัติสมถะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทยเป็นอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับปฏิจกสมุปปาทในด้านความหมาย ความสำคัญในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติและศึกษาวิเคราะห์ปฏิจกสมุปปาทในด้านเนื้อหาสาระและพยัญชนะตามหลักไวยากรณ์และพระอภิธรรม โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์ความหมายความสำคัญปฏิจกสมุปปาท

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาปฏิจกสมุปปาทด้านคำแปล ความหมายของบท

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์ไวยากรณ์และหลักพระอภิธรรม ในการประพันธ์ปฏิจกสมุปปาทบอกองค์ธรรมแต่ละองค์ปฏิจกสมุปปาท

ขั้นตอนที่ 4 ตรวจสอบโดยอาจารย์ที่ปรึกษา ปรับปรุงแก้ไข และเรียบเรียงนำเสนอเป็นส่วนหนึ่งของการสอบวัดคุณสมบัติ

ผลการวิจัย

1. คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง สำนวนภาษา ลักษณะการรวบรวมเรียบเรียงปฏิจกสมุปปาทในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ เป็นหนังสือที่ท่านพระภิกขุทันตะอาจินณเถระแต่งด้วยภาษาพม่า(ภาษาทางการ)ล้วน ไม่ใช้ภาษาถิ่นหรือภาษาเฝ้าต่าง ๆ อีกทั้งเป็นภาษากลางที่บุคคลทั่วไปอ่านเข้าใจง่ายเป็นคัมภีร์ที่แต่งไว้ในรูปแบบของร้อยแก้วทั้งเล่ม แต่ก็มีบางช่วงบางตอนโดยเฉพาะในช่วงที่ใช้ศัพท์เฉพาะหรือชื่อเรียกเฉพาะ เช่น ศัพท์หรือชื่อเรียกเฉพาะ ว่า ปฏิจกสมุปปาท

อวิชา สังขาระ วิญญานเป็นต้นกัถิ ในช่วงที่นำพระบาลีมาจากหนังสือพระไตรปิฎกเช่นจากพระสูตรต่างๆ เพื่อนำมากล่าวอ้างเป็นหลักฐานอ้างอิงเป็นต้นกัถิ ก็จะมีการนำภาษาบาลีมาประกอบใช้ให้เห็นอยู่เนืองๆ ไปด้วยแต่สำหรับคำอธิบายขยายความทั้งเล่มนั้นได้ใช้ภาษาพม่าทั้งหมดซึ่งทำให้ผู้สนใจที่ไม่มีพื้นฐานความรู้ทางด้านภาษาบาลีสามารถอ่านทำความเข้าใจได้ง่ายและรวดเร็วอันจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปประกอบใช้ในชีวิตรประจำวันได้เป็นอย่างดีสำนวนภาษาในการรวบรวมเรียบเรียงหนังสือนิพนพานคามินีปฏิบัติเป็นสำนวนภาษาพม่า(ภาษาทางการ)ไม่มีการใช้ภาษาถิ่นหรือภาษาของกลุ่มชนบางเผ่าเป็นภาษาที่เข้าใจง่ายเมื่อนำไปศึกษาแล้วจะทำให้เข้าใจข้อมูลรายละเอียดที่ท่านเขียนไว้ในหนังสือเล่มนี้ได้เป็นอย่างดี

2. การปริวรรตคัมภีร์นิพนพานคามินีปฏิบัติตอนที่ด้วยปฏิจจนูปบาทจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย คัมภีร์นิพนพานคามินีปฏิบัติมีความสอดคล้องกับคัมภีร์พุทธศาสตร์อื่น ๆ กล่าวคือ ความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก ปฏิจจนูปบาท ในฐานะเป็นธรรมที่พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ได้มณสิการด้วยพระปัญญาแล้วตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ตรัสรู้ปฏิจจนูปบาทและอริยสัจ และทรงมณสิการด้วยพระปัญญาในปฏิจจนูปบาทและอริยสัจนั้นเป็นการสิ้นภพ-ชาติ และสิ้นความทุกข์ ทั้งปวง ทั้งสิ้น ดังคำอธิบายในวิปัสสีสูตร, ลีขัสสูตร, เวสสสูตร, กุสันธสูตร, โกนาคนสูตร, กัสสปสูตร และโคตมสูตร

ความสอดคล้องกับคัมภีร์วัชรสารัตถสังคหะ ในคัมภีร์วัชรสารัตถสังคหะได้กล่าวถึงปฏิจจนูปบาทโดยมีการเปรียบเสมือนต้นไม้เอาไว้ว่า

สาธุทิ นรเทเวหิ	มहिโต วรปาโท
ภาคโค ทวาทสสาโข	นรูปปโต ภาวูปโตโย
สินธุผล โภจกโร	ทิมโล ชินโรปิโต.

ต้นไม้ประเสริฐ อัมมมนุษย์เทวดา ผู้เป็นสาธุชน พากันบูชา มียอด 3 มีกิ่ง 12 มีใบ 20 ปี ดอก 3 มีผล 4 มีหน่อ 3 มีราก 2 พระชินเจ้าทรงปลูกไว้ (คานานี้หมายถึงปฏิจจนูปบาทธรรม คือธรรมที่อาศัยกันบังเกิดขึ้น หรือปัจจัยการ อาการที่เกี่ยวข้อง โยงกันเป็นสายเป็นสภาพของภวจักร ล้อแห่งภพ ทำให้หมู่สัตว์วนเวียนอยู่ในกระแสแห่งสังสารสาครมหาสมุทรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด

จากการศึกษาความหมาย ความสำคัญ ของคำว่า นิพนพานคามินีปฏิบัติและปฏิจจนูปบาท สรุปได้ว่า คำว่า “นิพนพาน” “คามินี” และ “ปฏิบัติ” ทำสมาสเป็น นิพนพานคามินีปฏิบัติ หมายถึง คัมภีร์ที่อธิบายหมวดธรรมหลายอย่างตามพระไตรปิฎกอรรถกถาและฎีกา เช่น ปฏิจจนูปบาทธรรม 12 ประการ หรือ 18 ประการ คือ อวิชา สังขาระ วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภาวะ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ และอุปายาสะ หนังสือนิพนพานคามินีปฏิบัติ มีลักษณะการแสดงเนื้อหาเรื่องจริงเหตุการณ์จริงประกอบซึ่งเรียกว่า นิทาน บรรยายถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสปฏิจจนูปบาทในเบื้องต้น มีการนำเสนอเรื่องราวประกอบบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ในพุทธกาลและชาดกเป็นอดีตนิทานประกอบ ท้ายเรื่องจะสรุปว่า พระบรมศาสดาอาศัยเหตุอันนั้น ๆ จึงได้ตรัสพระธรรมเทศนาปฏิจจนูปบาทด้วยพระดำรัสที่เป็นพระบาลีนั้น ๆ ทั้งอนุโลมนัยและปฏิโลมนัย จบลงด้วยการอธิบายขยายความของบทที่ผู้รวบรวมเรียบเรียงต้องการ

อธิบายเพิ่มข้อธรรมในพระบาลีนั้น ๆ ให้กระจ่างด้วยมติของผู้รวบรวมเรียบเรียง ซึ่งทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย มักเรียกว่า “แก้อรธ”

3. คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาตอนว่าด้วยปฏิจสมุปบาทที่มีต่อการศึกษา และการปฏิบัติสมณะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา มีลักษณะการแสดงเนื้อหาเรื่องการศึกษาปฏิบัติธรรมต่างๆ บรรยายถึงเหตุที่พระพุทธเจ้าตรัสหลักธรรมอันเป็นแนวทางแห่งการบรรลุถึงซึ่งพระนิพพาน โดยมีการนำเสนอวิธีการ หลักธรรม สภาวธรรม อย่างละเอียด มีบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ ประกอบ ตอนท้ายสรุปว่า อาศัยหลักธรรมแนวทางวิธีการปฏิบัติธรรมนั้น ๆ พระศาสดาได้ตรัสถึงการบรรลุธรรมแต่ละขั้นๆ นั้น ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ๆ อย่างเคร่งครัดถูกต้องครบถ้วนบริบูรณ์ แล้วจบลงด้วยการอธิบายบทที่ผู้รจนาต้องการอธิบายเพิ่ม ให้กระจ่างด้วยมติของผู้รวบรวมเรียบเรียง เรียกชื่อในวงการศึกษามหาปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยว่า “แก้อรธ” คือ ขยายความหลักธรรมต่างๆ ให้กระจ่างขึ้น ลงท้ายสรุปว่า พระเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกประการมีผู้ได้รับประโยชน์โดยการบรรลุผลจำนวนมาก ตามอรรถาธิบายตามเหตุตามปัจจัย

คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา คุณค่าของเนื้อหาด้านอรรถศาสตร์และไวยากรณ์ การศึกษาวิเคราะห์บทในปฏิจสมุปบาทตามหลักคัมภีร์ไวยากรณ์โดยนำบทที่เข้าใจยากมีความซับซ้อนมาวิเคราะห์ให้เห็นรากศัพท์พร้อมทั้งแสดงรูปวิเคราะห์ตามหลักคัมภีร์สัทศาสตร์ คือ คัมภีร์กัจจายนะ ปทูปลัทธิ โมคคัลลานะและสัทนีติอย่างละเอียดโดยอิงอาศัยข้อมูลข้อธรรมจากพระไตรปิฎกอรุณกถาและฎีกาเป็นต้นเป็นหลักฐานที่มา อีกทั้งยังเป็นหนังสือที่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติพิเศษ 7 ประการเป็นอย่างน้อย คือ 1) ใช้สำนวนภาษาเมียนมาร์ที่บุคคลทั่วไปสามารถอ่านเข้าใจง่าย 2) มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง 3) มีตัวอย่างเรื่องราวเหตุการณ์เป็นประกอบตามสมควร 4) มีหลักฐานสาธกหลากหลาย มีการอ้างเหตุผลถูกต้องชัดเจน มีการยกอุปมาคำเปรียบให้เห็นเป็นต้น 5) ใช้คำแปลภาษาบาลีเป็นเมียนมาร์ที่เข้าใจง่ายถูกต้องแจ่มชัด 6) สามารถศึกษาเรียนเข้าใจได้ตรงตามศัพท์และอรรถะ 7) มีใช้เพียงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสุตมยญาณ จินตามยญาณเท่านั้นแต่เพื่อภาวนามยญาณอีกด้วย (พระภิกษุทันตะ โสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), 2555)

คุณค่าของเนื้อหาในเชิงเปรียบเทียบกับปฏิจสมุปบาท พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงเทศนานัยแห่งปฏิจสมุปบาทไว้ 4 ประการคือ 1) ทรงแสดงตั้งแต่ต้นไปถึงปลาย 2) ทรงแสดงตั้งแต่กลางไปจนถึงปลาย 3) ทรงแสดงแต่ปลายมาถึงต้น 4) ทรงแสดงตั้งแต่กลางมาถึงต้น พร้อมยกอุปมาเปรียบเทียบกับ เหมือนการดึงเถาว์วัลย์ของคน 4 คน พร้อมเหตุผลในการแสดงเช่นนั้นว่าที่พระองค์ทรงแสดงเช่นนั้นก็เพราะว่าปฏิจสมุปบาทธรรมเป็นสมันตภัทธรรมเป็นธรรมที่มีความงดงามรอบด้านครอบคลุมจึงเป็นพระธรรมที่เหมาะสมแก่การแห่งตลอดสืบเนื่องจากพระองค์ก็ทรงเป็นผู้เทศนาวิลาสบุคคลปราชเปรื่องในเรื่องการแสดงพระธรรม เพราะทรงมีพระเวสารัชชญาณ 4 พระปฏิสัมภทาญาณ 4 และทรงมีพระคัมภีร์ภาพ 4

มีการแสดงถึงความพิเศษของการแสดงปฏิจสมุปบาทว่าปฏิจสมุปบาทธรรมนั้นเป็นทั้งอนุโลมเทศนาและปฏิโลมเทศนา ซึ่งพิเศษแตกต่างไปจากพระธรรมเทศนาอื่นๆ ทั่วไป แสดงถึงอวิชชาปฏิจสมุปบาทว่าแม้จะเป็นปัจจัยของสังขารแต่ก็เป็นผลที่เกิดขึ้นมาในเพราะอาสวะดังพระบาลีที่ทรงได้ตรัสไว้ว่า อาสวสมุทยา อวิชชาสมุทโย ความเกิดขึ้นแห่งอวิชชา มีเพราะการเกิดขึ้นแห่งอาสวะ แสดงถึงการวินิจฉัยอรรถของคำว่า

อริยสัจว่า มี 7 ประการคือ 1) สภาวะธรรมใดย่อมได้ซึ่งอินทียะกล่าวคืออกุศลธรรมมีกายทุจริตเป็นต้น เหตุ นั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า อริยสัจ (สภาวะธรรมที่ได้ซึ่งสิ่งที่ไม่ควรได้) 2) สภาวะธรรมใดย่อมไม่ได้ซึ่งอินทียะ กล่าวคืออกุศลธรรมมีกายสุจริตเป็นต้น เหตุ นั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า อริยสัจ (สภาวะธรรมที่ไม่ได้ซึ่งสิ่งที่ควรได้) 3) สภาวะธรรมใดทำอรรถคือกองแห่งขันธ ความเป็นเครื่องต่อแห่งอายตนะ ความว่างเปล่าแห่งธาตุ ความจริง แท้แห่งสัจจะ มิให้ปรากฏ เหตุ นั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า อริยสัจ 4) สภาวะธรรมใด ทำอรรถแห่งอริยสัจสี่มีทุกข อริยสัจเป็นต้นอันมีอรรถว่าปีบคั้นเป็นต้นมิให้ปรากฏ เหตุ นั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า อริยสัจ 5) สภาวะธรรมใด ทำสัตว์ทั้งหลายให้แล่นไปในกำเนต คติ ภพ วิญญูญาณฐิติ และ สัตตาวาสทั้งปวง ในสังสารวัฏอันปราศจากที่ สิ้นสุด เหตุ นั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า อริยสัจ 6) สภาวะธรรมใด ย่อมแล่นไปในบัญญัติธรรมอันได้แก่หึง ขาย เป็นต้น อันไม่มีจริงโดยปรมาตม มิให้แล่นไปในบัญญัติธรรมมีขันธเป็นต้นแม้ที่มีอยู่จริงโดยปรมาตม เหตุ นั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า อริยสัจ 7) สภาวะธรรมใด ปกปิดซึ่งวัตถุและอารมณ์แห่งวิญญูญาณอันมีจักขุวิญญูญาณเป็น ต้น และปกปิดซึ่งธรรมทั้งหลายที่เป็นปฏิจาสมุปบาทและที่เป็นปฏิจาสมุปบันธธรรม เหตุ นั้น สภาวะธรรมนั้น ชื่อว่า อริยสัจ

คุณค่าของเนื้อหาที่สอดคล้องกับพระอภิธรรม ตำราปฏิจาสมุปบาทที่ปณี ได้แสดงว่าปฏิจาสมุปบาท ในด้านเนื้อหา องค์ธรรม สภาวะธรรม ประกอบไปด้วย 1) การหมุนเวียนในปุพพัตถกัจจกรคืออริยสัจเป็นเหตุ สังขารเป็นผล, สังขารเป็นเหตุวิญญูญาณเป็นผล, วิญญูญาณเป็นเหตุนามรูปเป็นผล, นามรูปเป็นเหตุสฬายตนะเป็น ผล, สฬายตนะเป็นเหตุผัสสะเป็นผล, ผัสสะเป็นเหตุเวทนาเป็นผล, เวทนาเป็นเหตุอริยสัจเป็นผล เมื่อเวลาใด ตัณหาเกิดขึ้นโดยอาศัยเวทนาเป็นเหตุแล้วในขณะนั้นอริยสัจก็เกิดพร้อมกันกับตัณหาด้วย ฉะนั้น ภวัคจักรหมุน ไปถึงเวทนาแล้วจึงหมุนกลับเข้าอริยสัจตั้งต้นใหม่อีก และ 2) การหมุนเวียนในอปันตถกัจจกรคือตัณหาเป็นเหตุ อุปาทานเป็นผล, อุปาทานเป็นเหตุกัมมภาวะเป็นผล, กัมมภาวะเป็นเหตุชาติเป็นผล, ชาติเป็นเหตุชรามรณะเป็น ผล, ชรามรณะเป็นเหตุตัณหา เมื่อเวลาใดความแก่และความใกล้จะตายเกิดขึ้นแล้วเวลานั้นผู้นั้นย่อมมีความ อยากกลับเป็นหนุ่มสาวและอยากมีอายุยืนซึ่งความต้องการเหล่านี้ก็เป็นกามาสะอันได้แก่ตัณหานั่นเองเกิดขึ้น โดยอาศัยชรามรณะเป็นเหตุ ฉะนั้น ภวัคจักรหมุนไปถึงชรามรณะแล้วจึงหมุนกลับเข้าหาตัณหาตั้งต้นใหม่อีก (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2559)

คุณค่าของเนื้อหาปฏิจาสมุปบาทที่มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญา ธรรมทั้งหลายอาศัยกันและกัน เกิดขึ้นร่วมกันโดยต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยของกันและกัน สิ่งทั้งหลายอาศัยกัน ๆ จึงเกิดมีขึ้น หรือการที่ทุกข์ เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัยสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันมา ปฏิจาสมุปบาทเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูป ของกฎธรรมชาติดั้งเดิมที่มีอยู่โดยธรรมดา ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติของพระศาสดาทั้งหลายปฏิจาสมุป บาทมีความสัมพันธ์กับแนวคิดธรรมชาตินิยมที่มองว่า มนุษย์เป็นผลผลิตหนึ่งของธรรมชาติ ในแง่ที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผลผลิตจากการสร้างของอำนาจเหนือธรรมชาติแต่ประการ คำสอน เรื่องปฏิจาสมุปบาทมีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยม เพราะเชื่อว่ากฎธรรมชาติดั้งเดิมเป็นสิ่งที่นิรันดร์ ปฏิเสธอำนาจเหนือ ธรรมชาติที่เป็นมูลการณ (First Cause) ของสิ่งทั้งหลาย เชื่อในการพิสูจน์ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติด้วยหลัก ของเหตุผลและมองมนุษย์ว่าเป็นผลผลิตมาจากธรรมชาติชีวิตมนุษย์เราทุกวันนี้พร้อมอยู่เป็นนิตย เพราะใจของ มนุษย์เต็มไปด้วยความอยาก ซึ่งอยู่ในโลกของความหลง คือ สุขเวทนาและทุกขเวทนา ที่วิ่งพล่านไปตามความ

พอใจ และไม่พอใจ ดังนั้นมนุษย์จึงเร้าร้อนดิ้นรนแสวงหาเพื่อให้ความอยากของตนเต็ม แต่ก็หาไม่มีใครทำให้ความอยากเต็มได้ไม่ยิ่งแสวงหาความเร้าร้อนจากการแสวงหาที่จะเพิ่มมากขึ้นไปเรื่อยๆ ความทุกข์ก็ เกิดตามขึ้นมาตลอด ไร้ความพอ หาความเต็มมิได้ เพราะจิตของมนุษย์ถูกอวิชชาครอบงำ ความพร่องจึงมีอยู่ในจิตของมนุษย์ตลอดเวลาอยู่เป็นนิตย์ พระองค์ทรงตรัสว่าทุกข์กำเนิดอยู่ปัจจุบัน ไม่ควรไปคิดเรื่องที่แล้วมา ทุกข์ที่ยังมาไม่ถึงไม่ควรไปถามหาทุกข์ ผู้ซึ่งอยู่ด้วยความไม่รู้ หลง ย่อมจะถามว่าวิญญาณมาจากไหน เกิดเมื่อไร ใครเป็นผู้สร้าง พระองค์ทรงตรัสว่าคนกำลังถูกลูกศรยิงบาดเจ็บอยู่ขณะนี้ กำลังรอ ความช่วยเหลือจากหมอ หมอจะถามผู้ป่วยว่าลูกศรนั้นถูกยิง ตั้งแต่เมื่อไร เวลาเท่าไรและที่ไหน คนยิงคือใครและต้องหาคนยิงมาก่อน จึงจะแก้ไขวางยาให้ถูกและถอนลูกศรออกได้ การแก้ไข ของหมอจะแก้ไขได้หรือไม่ คนไข้จะต้องตาย แน่นอน ฉะนั้นทุกข์ของกายใจเกิดขึ้นตอนปัจจุบัน เราไม่ไปถามหาอดีต เสียเวลา เราควรแก้ทุกข์กันเดี๋ยวนี้คือปัจจุบันที่เราเกิด แก้ เจ็บ ตาย เราควรจะปฏิบัติธรรม เพื่อความรู้วิธีดับทุกข์กันในวันนี้เลย ไม่ต้องรอช้านาน เพื่อเห็นความเกิด แก้เจ็บตาย โดยเร็วพลันการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยซึ่งกันและกัน จึงมีตัวกฎหรือสภาวะ ปฏิจจสมุปบาท พระพุทธเจ้าแสดงหลักธรรมชาติหมวดหนึ่งหรือหลักความจริงซึ่งเป็นเรื่องปิดไว้ พระองค์มาตรัสรู้ความจริงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ แล้วใช้ปัญญาค้นโดยรู้จัก ธรรมชาติที่แท้จริง สิ่งเหล่านี้เกิดมาก่อน พระพุทธเจ้าทุกพระองค์และหมู่พระพุทธรูป ไม่มีผู้เกิดทันรู้ไม่ เพราะว่ารูปร่างนี้เกิดมานาน ไม่สามารถจะคำนวณกาลเวลาได้ แต่พระองค์ตรัสรู้ด้วยปัญญาสมาธิญาณ ยิ่งรู้ละเอียดลึกซึ้ง สุดที่สัตว์บุคคลจะหยั่งรู้ธรรมชาติได้แท้จริงดังปัญญาของพระพุทธเจ้าได้ จึงเป็นพยานของธรรม ทรงกล้าตอบปัญหาแก่สมณพราหมณ์ที่มีปัญหาได้อย่างสง่าผ่าเผยโดยเชื่อมั่นว่า หลักธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นเป็นของจริง พิสูจน์ได้โดยการปฏิบัติ มีในแนวทางของพระองค์ตรัสรู้เท่านั้น จะพิสูจน์ได้ทางบรรลุธรรมจิตอย่างแท้จริง หลักปฏิจจสมุปบาทมี 2 นัย นัยหนึ่งคือจากอวิชชา จึงมีสังขาร นัยหนึ่งคือความเกิดของธรรมชาติ นัยที่สองคือการตรัสรู้ธรรมของธรรมชาติคือความดับ ตอนต้นแสดง ความเกิดของสมุทัย (ต้นเหตุ) ตอนท้ายแสดงถึงการตรัสรู้ธรรมคือ นิโรธวาร อนุโลมปฏิโลมปฏิจจสมุปบาท คำสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาท เมื่อนำมาพิจารณาในแง่ของแนวคิดทางปรัชญาแบบธรรมชาตินิยม จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้อง กัน โดยเฉพาะในประเด็นการยอมรับความเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง หลักคำสอนเรื่องนี้จึงน่าจะศึกษาในประเด็นที่สะท้อนแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมได้เป็นอย่างดี (เสฐียร ทั้งทองมะดัน และ พระมหาพุทธนา นรเชษฐ, 2562)

อภิปรายผลการวิจัย

1. คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง สำนวน

ภาษา การวิจัยหัวข้อวิเคราะห์คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทาเริ่มจากการปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา ตีความด้วยปฏิจจสมุปบาทจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทยและแปลเป็นไทยเพื่อให้ทราบถึงประวัติผู้แต่ง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการแต่ง สำนวนภาษาที่ปรากฏ โดยแบ่งกระบวนการแปลออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ 1) การทำความเข้าใจต้นฉบับ 2) การผละออกจากภาษาต้นฉบับ และ 3) การถ่ายทอดความหมายในอีกภาษาหนึ่ง สอดคล้องกับ ฐานวิธณ์ ไกรเพิ่ม ที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีความหมายกับการแปลบริบททาง

วัฒนธรรม ซึ่งพบว่า ในกระบวนการแปลทั้ง 3 การทำความเข้าใจต้นฉบับเป็นขั้นตอนแรกที่ต้องระดมความรู้ทางภาษาพม่าเพื่ออ่านและทำความเข้าใจต้นฉบับอย่างละเอียดทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษาด้านฉบับภาษาพม่าเมื่อเปรียบเทียบกับหลักการทางภาษาไทย 3 ประเด็น คือ 1) กลุ่มที่ภาษากลายกันสะท้อนวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน 2) ความหมายแฝง (Implicit) ของภาษาพม่าต้องอาศัยประสบการณ์เพื่อเข้าถึงวัตถุประสงค์ของผู้เขียนในภาษาพม่า 3) การอธิบายในบทแปล (Non Explicative) ทำได้ 2 บริบท คือ อธิบายขยายความในเนื้อเรื่อง และการยกตัวอย่างประกอบ

2. การปริวรรตคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติทอนว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นไทย ปฏิจจสมุปบาทเป็นศูนย์กลางแห่งหลักธรรมทั้งหลาย พร้อมทั้งมีความหมายลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง เป็นกระบวนการอธิบายความรู้เรื่องเหตุของสรรพสิ่งด้วยนัยอันละเอียดลึกซึ้ง เหตุนี้การตีความในปฏิจจสมุปบาทธรรมในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติทอนว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทแบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ 2 หลักคือ 1) เป็นกระบวนการชีวิตระหว่างชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งเป็นคำอธิบายของอรรถกถาจารย์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์รุ่นหลัง สอดคล้องกับ นพตล พิมมาลา ที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท และ 2) เป็นกระบวนการของการขจัดใจขณะความคิดเดียวซึ่งเป็นแนวคิด ที่มุ่งถึงภาวะจิตใจในปัจจุบันที่ปรากฏเกิดขึ้นในพระอภิธรรมเรื่องจิต ความรู้ในปฏิจจสมุปบาทสามารถแบ่งออกเป็น 2 บริบท คือ 1. โลเกียปัญญา คือ ความรู้แบบโลก ซึ่งมี 2 ประการดังนี้ 1) การใช้ประสาทสัมผัสรับรู้ เห็นได้จากส่วนของอายตนะ 6 เป็นปัจจัยให้เกิดผัสสะ 2) การคิดเป็นผลมาจากผัสสะและมีผลให้เกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน ทั้งการรับรู้และการคิดนึกเกิดขึ้นติดต่อกันเสมอ ซึ่งก็คือความรู้ที่มนุษย์สามารถเห็นโดยประจักษ์อย่างชัดเจนตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล 2. โลกุตตรปัญญา คือ ความรู้ข้ามพ้นโลกจากบริบทข้างต้นพืงเห็นได้ว่าความรู้ที่สำคัญที่สุดตามหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในปฏิจจสมุปบาทธรรมคือ ความรู้ในเรื่องทุกข์ และการแก้ปัญหาคือความทุกข์ หรือการขจัดอวิชชาซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์ 2) ปฏิจจสมุปบาทเป็นหัวข้อธรรมที่อธิบายให้บุคคลทั่วไปเข้าใจอย่างลึกซึ้งได้ยากอย่างยิ่ง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ปฏิจจสมุปบาทนี้ เป็นธรรมที่ลึกซึ้ง ทั้งมีกระแสความลึกซึ้งเพราะไม่รู้ ไม่ตรัสรู้ ไม่แทงตลอดธรรมนี้ หมู่สัตว์นี้จึงเป็นเหมือนเส้นด้ายที่ยุ่ง เป็นเหมือนกลุ่มเส้นด้ายที่เป็นปม เป็นเหมือนหลุมำมุงกระต่ายและหญาปล้อง ย่อมไม่ผ่านพ้นอบาย ทุกติ และวินิบาต สงสาร

3. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติทอนว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทที่มีต่อการศึกษาและการปฏิบัติสมถะวิปัสสนาภาวนาในสังคมไทย การอธิบายปฏิจจสมุปบาทเป็นสิ่งยาก เพื่อให้ผู้สนใจเกิดความเข้าใจได้มีการบันทึกการอธิบายปฏิจจสมุปบาทไว้ว่า การสังวรระณาคความแห่งปฏิจจสมุปบาทอันใคร ๆ เว้นเสียแต่ท่านผู้สำเร็จอาคม (คือพระปริยัติ) และอริคม (คือมรรคผล) จะทำได้มีง่าย เหตุดังนี้ข้าพเจ้าซึ่งดูแล้วจะกล่าวพรรณนาปัจจัยการ (ทั้ง ๆ ที่) ยังไม่ได้ (นัยอันเป็น) ที่ตั้ง (ที่อาศัยด้วยกำลังปัญญาตน) ดังก้าวลงสู่สาครที่ยังไม่ได้เหยียบย่นฉะนั้น ก็แต่คำสอนข้อนี้เป็นคำสอนที่ประดัดประดาไปด้วยนัยแห่งเทศนาเป็นนานา (วิธี) ทั้งแนวทาง (พรรณนาคืออรรถกถา) ของท่านบูรพาจารย์เล่าก็ยังไม่ขาดสาย เป็นไปอยู่ (จนทุกวันนี้) เหตุใด เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจักอาศัยทั้งสองนั้นลงมือพรรณนาความแห่งปฏิจจสมุปบาทนั้น การเข้าใจและเข้าถึงปฏิจจสมุปบาทธรรมเพียงการพิจารณาธรรมที่ลึกซึ้งเพียงลำพังไม่สามารถทำให้ผู้สนใจมีความรู้ความ

เข้าใจอย่างลึกซึ้งได้ ผู้มีความรู้ปฏิจสนูปบาทธรรมจำเป็นต้องอาศัยความรู้ทางปริยัติและประสบการณ์การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อให้เกิดความแตกฉานในสภาวะธรรมและเข้าถึงความลึกซึ้งแห่งธรรมของรายละเอียดของปฏิจสนูปบาทในที่สุด ซึ่งมีความสอดคล้องหลักการหลักสัทธรรม 3 ประการ คือ ปริยัติ คือการศึกษาให้เข้าใจ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปสู่การปฏิบัติ ปฏิบัติคือการลงมือปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อการหลุดพ้น และปฏิเวธคือประจักษ์แจ้งในผล อันเป็นการกระทำเพื่อให้ครบวงจรการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา

องค์ความรู้ใหม่

1. คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา เรียบเรียงและนำเสนอเนื้อหาเชิงพรรณนาแบ่งออกเป็นจำนวน 9 ภาค เรียกว่า นิพพานคามินีปฏิปทา ประกอบด้วย ภาคที่ 1 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ก.) ภาคที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสมถกรรมฐาน (ตอน ข.) ภาคที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง รูปกรรมฐาน ธาตุกรรมฐาน ภาคที่ 4 ว่าด้วยเรื่อง นามกรรมฐาน ภาคที่ 5 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจสนูปบาท (ตอน ก.) ภาคที่ 6 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิจสนูปบาท (ตอน ข.) ภาคที่ 7 มีเนื้อหาเกี่ยวกับปฏิฐานปัจจัยสี่ภาคที่ 8 มีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะจิตทุกกะ ภาคที่ 9 มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐาน (พระภิกษุทันตะ อาจิณณเถระ, 2554)

2. การแปลคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา จากต้นฉบับภาษาพม่าเป็นภาษาไทย พบว่าต้นฉบับของคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทา จัดพิมพ์เป็นภาษาพม่า ผู้แปลได้แปลเป็นภาษาไทยเทียบเคียงเนื้อหาบทกัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่งแต่งโดยพระพุทธโฆสาจารย์ การวิเคราะห์รูปศัพท์ตามหลักสัทศาสตร์ พบว่าคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทากล่าวสรุปความไวยากรณ์ที่สำคัญจากคัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสิทธิ อภิธานปทีปิภาฎีกา อภิธานปทีปิภาฎีกา เป็นต้น และกล่าวสรุปความตามหลักอรรถศาสตร์ที่สำคัญจากคัมภีร์ธาตุกถา อภิธัมมัตถสังคหะ อภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา อภิธัมมัตถวิภาวินีอรรถโยชนา เป็นต้น ส่งผลต่อการศึกษาคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้รู้คำศัพท์บาลีทางด้านสภาวะ และความหมายรวมทั้งองค์ธรรมต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

3. การศึกษาปฏิจสนูปบาทเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยตรง ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถนำสภาวะปรมาัตถ์ที่ปรากฏในอรรถาธิบายในคัมภีร์เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ข้อมูลทางอภิธรรมก็ดี ทางสภาวะธรรมที่ได้จากการปฏิบัติก็ดี ความรู้พื้นฐานทางสัทศาสตร์แห่งการตีความและทำความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะจะเกิดความแตกฉานในหัวข้อธรรมก็ดี ทั้งหมดล้วนเป็นผลให้ผู้ปฏิบัติทราบว่าการปฏิบัติของตนเองนั้นถูกต้องตามแนวทางที่พระพุทธองค์ เมื่อเกิดข้อสงสัยเกิดขึ้นในการปฏิบัติหากผู้ปฏิบัติเกิดสภาวะธรรมใด ๆ ผู้ปฏิบัติสามารถวินิจฉัยได้ในเบื้องต้นจากข้อมูลที่ถูกต้องตามที่ปรากฏในคัมภีร์ ผู้ปฏิบัติที่สามารถพิจารณาสภาวะธรรมที่ปรากฏจากการปฏิบัติแล้วจะทราบได้เองว่าความพยายามในการปฏิบัติของตนเองนั้นตรงตามที่พระพุทธองค์ได้แสดงตามความเป็นจริงหรือไม่ คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิปทามีใช้เหตุหรือแนวทางในการปฏิบัติ หากแต่เป็นผลของการปฏิบัติวิปัสสนาให้เกิดความเข้าใจในแนวทางของการปฏิบัติ เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงสภาวะที่ปรากฏก็จะเป็นผู้รู้ คือเป็นผู้มีปัญญาเข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริงนั่นเอง

ผู้ศึกษาพระธรรม มีความตั้งใจในการปฏิบัติจนสามารถเข้าถึงสภาวะธรรมได้ จะสามารถละทิฐิมานะลดอัตตาตัวตน สามารถมองสมาชิกในสังคมตั้งแต่ครอบครัว มิตรสหาย เพื่อนร่วมงาน ประชาชนในประเทศ รวมไปถึงประชากรโลกได้อย่างเข้าใจว่าสรรพสิ่งย่อมเกิดดับ ตนเองก็เกิดดับ คนอื่นทั้งหมดก็เกิดดับ มีแต่รูป

นาม จะทำให้เกิดความเอื้ออาทรและเมตตาต่อกัน ประโยชน์ของความเข้าใจในสภาวะธรรมรูปนาม จะก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติทั้งในโลกนี้ โลกหน้า และเป็นตนเองการบรรลุวิมุตติธรรมในที่สุด

สรุป

ความเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทที่แสดงสภาวะธรรมที่อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นหรือการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลายโดยอาศัยกัน การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีกระบวนการของธรรมชาติที่เกิดขึ้นมีอยู่อย่างนั้น เนื่องจากเป็นหลักของกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติที่ไม่มีใครสร้างหรือดลบันดาลให้เกิดมีขึ้น แต่เป็นหลักธรรมที่กล่าวถึงเหตุ และผลอันเป็นที่อาศัยซึ่งกันและกัน การนำหลักธรรมว่าด้วยปฏิจจสมุปบาทมาเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับหลักธรรมคำสอนอื่น ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตใน 2 ด้าน คือ 1) ด้านกายภาพ เมื่อบุคคลเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทอันมีวิชาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วจึงพยายามดับทุกข์พิจารณาสรรพสิ่งรอบกายด้วยสังขธรรมแห่งการไม่ปรุงแต่งให้เกิดอคติ หรือหาหนทาง อุบายเพื่อแก้ทุกข์ด้วยปัจจัยทางกายภาพ การปฏิบัติต่อรูปนามที่เป็นกองทุกข์ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องว่าทุกข์ดับได้ที่เหตุไม่ใช่การแก้ทุกข์ด้วยการแสวงหาทางรอดต่าง ๆ เพื่อดับทุกข์ทางกายภาพ 2) ด้านจิตวิทยา เมื่อบุคคลเข้าใจในหลักปฏิจจสมุปบาทอันมีวิชาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วพยายามดับทุกข์ด้วยการดับอวิชชา เพียรพยายามประพฤติปฏิบัติตนด้วยการพัฒนาการรักษาสีลจนกระทั่งยกระดับการพัฒนาคูณภาพชีวิตด้วยการพัฒนาจิตและปัญญาอันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการปฏิบัติธรรม ความเข้าใจจากการศึกษาปฏิจจสมุปบาทควบคู่กับการปฏิบัติธรรมสามารถทำให้ความเจริญแห่งภาวะทางจิตที่เป็นหนทางแห่งการหลุดพ้นได้เริ่มต้นขึ้น หนทางที่นำไปสู่ที่สุดแห่งทุกข์เริ่มปรากฏ แม้ปุถุชนผู้สนใจศึกษาปฏิจจสมุปบาทธรรมจะยังไม่สามารถบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลได้ ความสงบทางใจก็สามารถบังเกิดได้ อยู่ในสังคมอย่างผาสุกและยังมีสுகติเป็นที่หวัง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หลักวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้เป็นไปตามพระบาลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา คัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมเรียบเรียงโดยพระเถระชาวเมียร์มาร์ และจากหนังสือ ตำราเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ทำให้เกิดความลึกซึ้งกว้างขวาง อันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องตรงต่อหนทางแห่งความพ้นทุกข์ จากการเข้าใจถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ในวงจรปฏิจจสมุปบาท ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้อาจมีขอบเขตข้อจำกัดด้านเวลาในการศึกษา หากผู้สนใจศึกษาในประเด็นที่เฉพาะเพิ่มเติม ย่อมสามารถนำแนวทางของการสืบค้นวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้เป็นแนวทางของการศึกษาต่อไปได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง การแปลและวิเคราะห์ปฏิจจสมุปบาทในคัมภีร์นิพพานคามินีปฏิบัติ ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วนั้น ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า เช่น

1. ศึกษาการตีความและแปลความหมายตามหลักเนติปกรณ์
2. ศึกษาวิเคราะห์การส่งผลของปฏิจลสมุปปาทต่อการเจริญสมถและวิปัสสนา
3. การบูรณาการหลักการในปฏิจลสมุปปาทเพื่อทราบเหตุแห่งทุกข์และสร้างภูมิคุ้มกันด้านความทุกข์

บรรณานุกรม

- ทรงวิทย์ แก้วศรี. (2532). *คัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 1. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: จุฬารบรรณาการ.
- พระภัททันตะ โสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). (2555). *คัมภีร์พระปฏิจลสมุปปาท*. ย่างกุ้ง: สแวงต่อ.
- พระภัททันตะ อาจันณเถระ. (2554). *นิพพานคามินีปฏิปทา*. ย่างกุ้ง: อู่อองปยง พุทธสาเป.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2566). *ปรมัตถโชติกะ*. กรุงเทพฯ: หจก.ทิพยวิสุทธ.
- พระราชบัญญัติการศึกษาปริยัติธรรม. (2562). *ราชกิจจานุเบกษา*. สำนักนายกรัฐมนตรี. เล่มที่ 136 ตอน 50 ก. 16 เมษายน.
- เสฐียร ทั้งทองมะดัน และ พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ. (2562). *ศึกษาปฏิจลสมุปปาทในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดแบบธรรมชาตินิยม*. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*. 3(1), 61-78.